

Entoni SMIT

Sa engleskog prevela Aleksandra Kostić

Često se zapaža Janusovo lice nacije: ona je u isto vreme i zionarska i nostalgичna, okrenuta prošlosti, a ipak orijentisana prema budućnosti. Neki u tome vide ključ uspeha nacionalizma, ali oni ovu dvojnost posmatraju na pretežno instrumentalistički način: da bi se mase mobilisale, nužan je povratak zajedničkoj prošlosti. Za <1>Kedurija, </1> pozivanje na prošlost je neodvojivi deo liderske demagogije i računa na atavističke emocije masa. Prema Tomu <2>Neirnu, </2> elite na periferiji, shvatajući svoju nemoć pred napadom nepravičnog kapitalizma, moraju da se pozovu na osećanja i kulturu masa. Prema <3>Hobsbomu, </3> elite moraju da stvore osećanje zajedništva kod mobilisanih masa koje su tek nedavno stekle politička prava, dok Benedikt <4>Anderson </4> smatra da one moraju da stvore zamišljenu političku zajednicu među ljudima koji jedni druge vide samo posredstvom predstava i zapisanih naracija.

U svakom od ovih slučajeva elite su prikazane kako žele da preko projekta socijalnog inženjeringa steknu kontrolu nad masama. One to čine stvarajući kulturni proizvod, naciju,

da bi predupredile socijalni slom i kanalisale socijalne promene i političku mobilizaciju. Pojam nacije, međutim, ne može da se održi bez odgovarajuće prošlosti i uverljive budućnosti, a to zahteva istoriju i sudbinu zajednice skrojenu iz jednog komada. Da bi se stvorila uverljiva predstava "nacije", treba otkriti i prisvojiti vrednu prošlost, po kojoj će se svaka nacija razlikovati od drugih. Tek tada nacija može da polaže pravo na slavnu sudbinu, pa se onda i od građana može očekivati da se za nju žrtvuju.

“Upotrebljiva prošlost”?

Sa stanovišta "modernista" i instrumentalista, zajednička prošlost čini spremište ili rudnik iz kojeg se može odabrati građa za stvaranje i konstruisanje nacija. Oni polaze od toga da je nacijama potrebna *upotrebljiva prošlost*, i da je ta upotreba u velikoj meri određena potrebama i interesima sadašnje elite. Zanimljivo je da je ova pretpostavka zajednička mnogim nacionalistima u njihovoj želji da stvore <5>naciju. </5>

Postoji mnogo dimenzija upotrebljive prošlosti. U prvom, isto-

<1>Elie Kedourie, *Nationalism*, London, 1960, uvod. </1>

<2>Tom Nairn, *The Break-up of Modern Britain: Crisis and Neo-nationalism*, London, 1977, 2. poglavlje. </2>

<3>Eric Hobsbawm and Tenece Ranger (eds), *The Invention of Tradition*, Cambridge, 1983, 1. poglavlje. </3>

<4>Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, London, 1983. (nadalje *Imagined Communities*), poglavlja 2-3. </4>

<5>Nkrumah, na primer, iz tog je razloga prisvojio drevno carstvo Gane, udaljeno nekih 300 milja, a Ataturk je predložio teoriju o jeziku sun da bi objasnio poreklo Turaka. O ovoj opštoj temi vidi Elisabeth Tonkin, Maryon McDonald and Malcolm Chapman (eds), *History and Ethnicity*, ASA Monographs 27, London, 1989, uvod. </5>

rija služi interesima elite koja koristi odabrane aspekte prošlosti kako bi manipulirala emocijama masa. Da bi izazvale, ali i kontrolisale mobilizaciju masa, elite izmišljaju tradicije i kroje nacionalne mitove i simbole za masovnu upotrebu. Sada Husein sebe predstavlja kao modernog asirskog monarha, bivši šah u Persepolju obeležava 2.500 godina od ahemennidskih kraljeva, dok Tilak priziva kult boginje Kali da bi masa se Bengala pokrenuo protiv <6>podela. </6>

Zatim, zajednička prošlost se može koristiti za legitimizaciju teško prihvatljivih socijalnih promena. Kada je nacionalističkim režimima novih država potrebna snaga da sprovedu nepopularne mere i povuku radikalne političke poteze, često se, da bi to lakše sproveli, moraju pozvati na ono što je bilo ranije, i na tradicije "naših pradedova". Ponovo je primer Tilak i njegova upotreba Bhavad-Gite: Krišnin savet junaku Arđžuni o tome da mora da bude hrabar u bici, iskorišćen je da ispiriše kolektivni otpor prema <7>Britancima. </7>

Kao treće, zajednička prošlost može da ponudi niz *exempla virtutis* koji javnosti treba da posluže kao uzor, odnosno kao javna pouka. To je bio cilj francuskih *patriots* u Revoluciji kada su se pozivali na građansku vrlinu i heroizam Bruta, Scipiona i Cincinata, ili američkih patriota koji su Vašingtona videli kao moderan primer klasične <8>vrline. </8>

Kao četvrto, kada je u pitanju borba za teritoriju, zajednička

prošlost se može iskoristiti da bi dala veće pravo jednoj ili drugoj etničkoj zajednici ili naciji. Ovde je uobičajeno pozivanje na različite, ali zato paralelne zajedničke istorije, kao što je bio slučaj sa Tamilima i Sinhalezima, i Izraelcima i Palestincima, kada je svaka nacionalna zajednica izabrala različite periode i aspekte da bi poduprla svoje <9>zahteve. </9>

Konačno, zajednička prošlost se može oblikovati. Ona predstavlja, smatraju instrumentalisti, konstrukt današnjih generacija, napravljen da služi njihovim potrebama i interesima, i svaka generacija je sklona tome da menja "svoju" prošlost u skladu sa svojom perspektivom, praveći nove odabire i tumačenja onoga što smatra značajnim. Tako su različite generacije u svetlu vlastitih ciljeva reinterpreterale mit o osnivanju Švajcarske, zakletvu na Ritliju <10>(1291); </10> jedna za drugom generacije Afrikanera iznova su tumačile značenje bitke kod Krvave reke <11>(1838); </11> moderne generacije Izraelaca su u opsadi Masade (73. godine nove <12>ere) </12> nazivale novi značaj, koje ranije generacije nisu prepoznavale.

Prošlost se može koristiti na mnogo načina, ali ona može biti i prepreka u stvaranju nacija. Baš kada je potreban građanski nacionalizam kao kohezioni faktor, kao nešto što će privući druge *etnose* koji nisu povezani sa zajedničkom prošlošću dominantnog *etnosa*, ova prošlost je često samo etnička prošlost. Tako se lako može dogoditi da ona unese raz-

<6>Hobsbawn and Ranger (eds), *The Invention of Tradition*, 1. poglavlje; vidi i Paul Brass, *Ethnicity and Nationalism*, London, 1991, poglavlje 1-2. </6>

<7>Vidi Mary Matossian, "Ideologies of 'Delayed Industrialisation': Some Tensions and Ambiguities", u J. H. Kautsky (ed), *Political Change in Underdeveloped Countries*, New York, 1962; M. Adenwalla, "Hindu Concepts and the *Gita* in Early Indian Thought" u: R. A. Sakai (ed), *Studies on Asia*, Lincoln, 1961. </7>

<8>Robert Rosenblum, *Transformations in Late Eighteenth Century Art*, Princeton, NJ, 1967, 2. poglavlje. </8>

<9>Vidi K. M. de Silva, *A History of Sri Lanka*, London, Berkeley and Los Angeles, 1981; Sylvia Haim (ed), *Arab Nationalism, An Anthology*, Berkeley and Los Angeles, CA, 1962. </9>

<10>Georg Kreis, *Der Mythos von 1291: Zur Entstehung des schweizerischen Nationalfeiertags*, Basel, 1991. </10>

<11>Leonard Thompson, *The Political Mythology of Apartheid*, New Haven, CT and London, 1985. </11>

<12>Barry Schwarz, Y. Zarubavel and B. M. Barnett, "The Recovery of Masada: A Study in Collective Memory" u: *The Sociological Quarterly*, 27, 1986, 2, str. 147-164. </12>

dor. Štaviše, mogućnost preoblikovanja prošlosti, koja je od pomoći u etničkim sjedinjavanjima, može da dovede do niza revizija i sukoba, koji pre destabilizuju "nacionalni identitet". Isto tako, jedna određena zvanična verzija zajedničke prošlosti može postati fiksacija i, u doba brzih promena, može izazvati nostalgiju za "starim dobrim vremenima", a može i jednostavno da bude nevažna za potrebe današnjice, da bude utopijsko skretanje od stvarnih <13> zadataka. </13>

Sve to može biti istinito u određenim slučajevima, ali nijedna od ovih mogućnosti ne pogađa suštinu stvari. Mi treba da razmotrimo zašto se toliko mnogo ljudi tako često okreće zajedničkoj prošlosti i u njoj traži nešto što se čini da nedostaje sadašnjosti, a za šta oni veruju da će im pomoći u stvaranju budućnosti. Moramo postaviti pitanje zašto zajednice koje povezuje kultura tako često sebe definišu preko specifične prošlosti i u prošlosti traže putokaz svoje sudbine. I moramo razumeti zašto se tako često pokazuje kako je herojska prošlost "upotrebljiva prošlost" i *vice versa*, i zašto se pomoću nje oblikuje budućnost, čak iako samu tu prošlost oblikuje sadašnjost. To se pre svega odnosi na pojam

nacije. Ako uspemo da odgovorimo na ova pitanja, onda smo dosta napredovali u objašnjenju ogromne privlačnosti i trajnosti nacija i nacionalizma.

Želim da razmotrim hipotezu po kojoj kolektivno prisvajanje starine, a naročito zajedničkih uspomena na "zlatno doba", značajno doprinosi formiranju nacija. Što nam se starina čini većom i slavnom, to je lakše okupiti ljude oko zajedničke kulture, ujediniti različite grupe i identifikovati zajednički nacionalni identitet.

Pojam "starine", koja obuhvata ideal "zlatnog doba" i koju nacionalisti iznova otkrivaju i prisvajaju, ima više lica i predmet je stalno novih tumačenja.

Prvi moderni evropski intelektualci su se pre svega okretali klasičnoj starini, grčkoj civilizaciji, koju su u početku videli uglavnom kroz prizmu filozofije i carskog Rima, a od osamnaestog veka i direktnije, kroz proučavanje Homera, atinske umetnosti i književnosti. U ovom kontekstu, borba starih i modernista i, kasnije, Vinkelmanovi eseji o grčkoj umetnosti, odredili su kasnija tumačenja ne samo grčke civilizacije, već i čitave koncepcije "zlatnog doba" i njegove veze sa

mogućnošću i potrebom za "klasičnim preporodom". "Zlatno doba" i Periklova Atina su početkom XIX veka postali merilo i uzor za sve kasnije ideale zlatnog doba u drugim istorijskim periodima i <14> civilizacijama. </14>

Sa bujanjem romantizma javio se drugi, širi pojam starine. On je obuhvatao ne samo klasičnu Grčku i Rim, već i čitav antički svet: stari Egipat i Mesopotamiju, Persiju i Anadoliju. Ova nova koncepcija išla je ruku pod ruku sa zapanjujućim arheološkim otkrićima XIX veka u Asiriji i Sumeriji, ahemenidskom Iranu i hititskoj Anadoliji, i pothranjivala je romantičarsku potrebu za idealizovanom dalekom prošlošću čovečanstva, kao i rastići interes za preokrete u arheološkim istraživanjima "prvih civilizacija". On je takođe odslikavao i sve oštrije izdvajanje starine kao epohe odvojene od kasnije, srednjovekovne <15> istorije. </15>

Početkom XX veka mreža "starine" je obuhvatala sve civilizacije pre početka srednjeg veka: Kinu dinastije Šang, civilizacije Harapa i Mohendžo-Daro u dolini Inda, minojski Krit i, kasnije, Kinu dinastije Han i kraljevstvo Aksum, pa čak i Maja sa Jukatana. Svaka od ovih civilizacija uklapala se u poznatu trostepenu periodizaciju evolucionističke socijalne teorije

<13> Vidi Yael Zerubavel, "The Multivocality of National Myth: Memory and Counter-memories of Masada" (nadalje "The Multivocality of National Myth") u: *Israel Affairs*, 1, 1995, 3, str. 110-128. </13>

<14> O klasičnom preporodu uopšte vidi Hugh Honour, *Neo-Classicism*, Harmondsworth, 1968. O tome kako su francusko i englesko društvo osamnaestog veka prihvatili klasični grčki kanon vidi Athena Leorussi, "The Social Significance of Visual Images of Greeks in English and French Art, 1833-80", unpublished PhD thesis, University of London, 1992. </14>

<15> Sabatino Moscati, *The Face of the Ancient Orient*, New York, 1962; Glyn Daniel, *The First Civilisations*, Harmondsworth, 1971. </15>

(antičko/srednjovekovno/moderno) i na taj način odražavala napredak čovečanstva ka civilizacijskom vrhuncu, modernom <16> Zapadu. </16>

Sredinom XX veka evolucionistički pogled bio je ozbiljno uzdrman, a sa njim i trostepeni istorijski napredak. Zahvaljujući tome, u rubriku "starina" mogao se uključiti i mnogo širi i fleksibilniji opseg predmodrenih civilizacija: Inke i Acteci, Ojo i Benin, Gana i Songai, kalifati, Moskovska kneževina, Kina u doba Sunga, japanski šogunati, kao i zapadne feudalne države. I opet je ovaj odabir bio odraz zapadne pristrasnosti, ali ovaj put u samo dva stupnja – "pre i posle (evropske <17> kolonizacije)". </17>

Zatim, na svakom stupnju se uvećavao broj i vrste "zlatnih doba", a sa njima i obim i značenje ovog pojma. Dok je u početku ono predstavljalo epohu moralne vrline i književne i umetničke kreativnosti, kao što je Periklova Atina i Rim u doba republike, ideja "zlatnog doba" je proširena na sve vrste kolektivnih dostignuća, od religioznog žara do vojne ekspanzije i ekonomskog uspeha. Doba vrline se pretvorilo u trenutak "slave". Istovremeno, održala se početna ideja čistote, autentičnosti i normativnosti. U Herderovom maniru rečeno, ono je definisalo "pravi karakter" naroda, ili čak čovečanstva, ono što će on biti, ili bi pak trebalo da bude, samo kada bi ljudi bili "iskreni prema sebi" i prepušteni sami <18> sebi. </18>

Naravno, ideal "zlatnog doba" nije kreacija nacionalista i romantičara. Ono se može naći i kod nekolicine naroda antičkog sveta. Sumerci kasnog trećeg milenijuma, u Trećoj urskoj di-

nastiji, vraćali su se idealizovanom Sumeru pre-akadske rane dinastičke <19> ere. </19> Egipćani saitskog i ptolomejskog perioda okretali su se ranijim periodima i dinastijama. Hesiod je pisao o zlatnom dobu ljudskog roda, dok su stari Grci klasične epohe idealizovali junake homerskih <20> epova. </20> a Rimljani su se ugledali na moralne vrline Cincinata i <21> Scevole. </21> ili su mitsko zlatno doba vezivali za Hiperborejce na najsevernijem obodu <22> sveta. </22>

Sličnu nostalgiju za zlatnim dobom heroizma i viteštva gaje i Velšani i Anglo-Normani prema dobu kralja <23> Artura. </23> Francuzi prema eri Karla Velikog, Arapi kasnih sultanata prema dobu Muhamedovih družbenika i kalifata, ili Persijanacci ere Samanida i Seldžuka prema dobu Sasanida i njihovih legendarnih bitaka za <24> Turan. </24> Svuda je primetan pokušaj da se današnje dinastije i narodi povežu sa slavnom antičkom lozom koja seže sve do Eneja ili <25> Noje. </25>

Broj i opseg otkrivenih zlatnih doba se umnožio od kako je modernizacija zahvatila različite delove zemaljske kugle. Delimično je to bio rezultat širenja socijalnih promena koje su prilično poremetile tradicionalne navike i običaje, a delimično i naučnih otkrića i rekonstrukcija prošlih epoha uz pomoć disciplina kao što su istorija, arheologija, filologija i antropologija. Ali možda najznačajniji podsticaj za uvećavanje broja "zlatnih doba" bila je želja nacionalističkih intelektualaca da ponovo otkriju prošlost nacionalne zajednice kojoj su želeli da obezbede političko priznanje. Za nacionaliste je "starina" postala skoro sinonimna sa etničkim oslobađanjem i

<16> O evolucionizmu i njegovim modelima u razvoju civilizacije vidi Shmuel Eisenstadt (ed), *Readings in Social Evolution and Development*, Oxford and London, 1970; za kritiku vidi Robert Nisbet, *Social Change and History*, Oxford, London and New York, 1969. </16>

<17> Vidi *ibid.* </17>

<18> Vidi Isaiah Berlin, *Vico and Herder*, London, 1976. </18>

<19> George Roux, *Ancient Iraq*, Harmondsworth, 1964, poglavlje 10. </19>

<20> B. G. Trigger, B. J. Kemp, D. O'Connor and A. B. Lloyd, *Ancient Egypt: A Social History*, Cambridge, 1983, 3. deo. </20>

<21> Pierre Grimal, *Hellenism and the Rise of Rome*, London, 1968, str. 211-241. </21>

<22> Stuart Piggott, *The Druids*, London, 1985, 4. poglavlje. </22>

<23> J. Alcock, *Arthur's Britain*, Harmondsworth, 1973. </23>

<24> Richard Frye, *The Heritage of Persia*, New York, 1966, 6. poglavlje. </24>

<25> John Armstrong, *Nations before Nationalism*, Chapel Hill, NC, 1982, poglavlja 2-3; Susan Reynolds, "Medieval *origines Gentium* and the Community of the Realm" u: *History*, 68, 1983, str. 375-390. </25>

procvatom. Čak su i građanski nacionalisti svojim sunarodnicima morali da pokažu sjajni primer zajedničkog života u dalekoj prošlosti, ako je moguće na istim prostorima, ali u svakom slučaju, primer sa kojim ih povezuje makar kulturna srodnost, ako već ne direktni etnički precima. Uskoro, međutim, više nije bilo dovoljno da se pogleda unazad na antičku Spartu ili Rim u doba republike, kako su to radili francuski *patriots* u vreme Revolucije; pravo zlatno doba je moralo da bude otkriveno u prošlosti etničke zajednice ili nacije, i ono je moralo da bude herojsko doba koje bi moglo da osigura dostojanstvo naciji u <26>nastanku. </26>

Nacionalno orijentisani intelektualci neke zajednice po pravilu nalaze više od jednog tipa "zlatnog doba". Neko doba može biti "zlatno" u ekonomiji, era procvata gradova, velikog bogatstva i plodnosti – civilizacije Harapa i Mohendžo-Daro u dolini Inda, sumerski gradovi-države, minojske palate-gradovi antičkog Krita ili civilizacija Teotihuacan u Meksiku – neka vrsta rusooovskog sna o prirodnom procvatu pre nego što je nastupila iskvarenost moderne civilizacije. Doba, takođe, može biti politički "zlatno", era brze vojne ekspanzije i carske slave, kakvo srećemo kod kasnih asirskih monarha, od Tiglata-Pilisera III do Asurbanipala, ili u Persijskom carstvu Ahemenida koji vlada u Suze i Persepolja, ili u veliko doba Avgusta i carskog Rima. Ipak, još češće je neko doba "zlatno" u religijskom smislu. Ono je onda doba svetosti i čistote, objavljuje se u iskopinama i spomenicima povezanim sa svetim tekstovima, ritualima i hramovima, bilo da su u pitanju Maje sa Jukatana ili rani irski hrišćanski manastiri, Solomonoovo doba i Jerusalimski hram, indijski hramovi u Benarešu i druga sveta mesta, ili pak jermenske ili ruske crkve i manastiri iz ranog srednjeg veka – svaki put postoji veza sa nekim svetim tekstovima. Končno, tu je i "zlatno doba" intelekta i lepote, u kojem postoji naročita koncentracija filozofskog, književnog i umetničkog stvaralaštva: Periklovo doba u antičkoj Atini, arapski Kalifati od Bagdada do Kordobe, post-vedski indijski gradovi-države, Kina u vreme Konfučija i kasne dinastije Ču. Iako se ove različite vrste zlatnog doba često preklapaju, one ipak predstavljaju merilo heroizma, slave i stvaralaštva sa kojim kasnije epohe ne mogu da se mere, ali one mogu da podstaknu moderne generacije da se ugledaju na njih.

Obim i tumačenja "zlatnih doba", viđenih kroz prizmu modernih nacionalizama, ilustruju primeri čak i tako udaljenih zajednica kao

<26>Vidi Robert Herbert, *David, Voltaire, Brutus and the French Revolution*, London, 1972. Ovaj razvoj se može pratiti u evropskom slikarstvu i vajarstvu od kraja XVIII do početka XX veka, kao i u umetnosti XX veka u nekim latinoameričkim zemljama. U ranim fazama dominiraju grčko-rimski modeli i teme, a kasnije, širenjem duha istorijske raznovrsnosti i arheološke drame, predmeti i modeli potiču iz srednjovekovne i predkolonijalne istorije i izvora. Vidi Rosenblum, *Transformations in Late Eighteenth Century Art*, 1. poglavlje; *French Painting, 1775-1830: The Age of Revolution*, comp. Detroit Institute of Arts, Detroit, 1975; Dawn Ades (ed), *Art in Latin America: The Modern Era 1820-1980*, London, 1989 (nadalje *Art in Latin America*); A. D. Smith, "Art and Nationalism in Europe", u J. C. H. Blom et al. (eds), *De onmacht van het grote: Cultuur in Europa*, Amsterdam, 1993, str. 64-80. </26>

što su Meksiko, Indija i Irska. U slučaju Irske, dva takva "zlatna doba" su u XIX veku zadobila široku javnu podršku. Jedno je bilo hrišćansko i katoličko, sa naglaskom na delanje svetog Patrika i potonju epohu monaškog hrišćanstva, otelotvorenu u karakterističnim okruglim tornjevima i krstovima širom Irske (koje je proučavao arheolog Džordž Pitri). To je bilo doba u kojem su se svetačko ponašanje i svetost mešali sa sholastičkim učenjem, dok su irski misionari i monasi putovali širom zapadnog sveta da bi podučavali i preobraćali nevernike, i držali baklju znanja u eri varvarskih <27>kraljevstava. </27>

Drugo zlatno doba je bilo pagansko, bili su to rani vekovi velikih kraljeva Tare i junaka alsterskog epskog ciklusa, doba ratničkih družina i društava lutajućih pesnika, bardâ, koje su ponovo otkrili O'Grejdi i Lejdi Gregori, a koje je popularizovao Jejts. Junaci ovog doba – Kuklein, Fin Mekkul i Oisin – zagovarali su aristokratski ratnički poredak, privlačan za intelektualce koji su u doba ugnjetavanja i seljačkih pobuna posle Velike gladi, tragali za snagom i plemenitošću. Oba ova zlatna doba su podsećala Irce na veliku, makar i daleku prošlost pre nego što je njihovo ostrvo potpalo pod britansku vlast, i na taj način su ona polako stvarala određeni ponos u vreme obnove nacionalističke aktivnosti osamdesetih i devedesetih godina prošlog <28>veka. </28>

Meksiko predstavlja drugačije, ali isto tako složeno kulturno tle. Neki kreolski intelektualci su rano otkrili Acteke, pre svega Klavihero krajem XVIII veka, ali sistematsko otkrivanje i prisvajanje pretkolumbovske prošlosti Srednje Amerike počelo

je tek na prelasku iz XIX u XX vek. Ponovo se javio veći broj mogućih "zlatnih doba". Jedno je vezano za bogatstvo i veličinu centralnog platoa grada Teotihuačana u periodu od III do VII veka nove ere, sa njegovim velikim hramovima i građevinama, koje je iskopao i popularizovao Manuel Gamio, i na taj način pokazao kako je živa i snažna bila predkolumbovska, "indijanska" civilizacija. Od tog trenutka otvorila se čitava panorama mezoameričkih civilizacija, protežući se od Olmeka u prethrišćanskoj eri do Tolteka i Acteka u periodu od X do XV veka nove <29>ere. </29>

Ipak, revolucionarne vlade posle 1917. godine su actečkoj civilizaciji gradova-država na centralnomeksičkom platou davale prednost u odnosu na udaljeniju civilizaciju Maja na Jukatenu. Razlog je u velikoj meri bio politički. Novom političkom poretku bio je potreban mit o zlatnom dobu, mit pomoću kojeg bi mogla da se ujedini etnički raznolika nacija tako što bi sugerisao da je on ponovo oživeo doba prvobitne nezavisnosti i ranije političke veličine. Pod predsednikom Obregonom i njegovim ministrom obrazovanja Vaskonselosom, javne komisije su ohrabrivale umetnički pokret muralista da predstavi idealizovanu verziju velike actečke prošlosti i njenu tragičnu sudbinu. Murali Hosea Oroska, Diega Rivere i Sikeirosa predstavili su herojsku viziju actečkog političkog zlatnog doba, koju je podržavao zvanični kulturni nacionalizam postrevolucionarnog Meksika, koristeći u opštem građanskom obrazovanju actečke simbole i actečki ideal rasnog mešanja, tzv. *mestizaje*. Ali, uprkos nesumnjivom umetničkom procvatu, zvanični kulturni projekt i njegov izraz u muralima imao je

<27>Vidi Jean Sheehy, *The Rediscovery of Ireland's Past*, London, 1980; Liam de Paor, "The Christian Connection" u: L. Smith (ed), *The Making of Britain: The Dark Ages*, London, 1984. </27>

<28>Nora Chadwick, *The Celts*, Harmondsworth, 1970, str. 100-109; F. S. Lyons, *Culture and Anarchy in Ireland, 1890-1930*, London, 1979, 3. poglavlje; John Hutchinson, *The Dynamics of Cultural Nationalism: The Gaelic Revival and the Creation of the Irish Nation State*, London, 1987, poglavlja 2-4. </28>

<29>James Phelan, "Neo-Aztecism in the Eighteenth Century and the Genesis of Mexican Nationalism" u: Stanley Diamond (ed), *Culture in History: Essays in Honour of Paul Radid*, New York, 1960, str. 760-770; D. A. Brading, *The Origins of Mexican Nationalism*, Cambridge, 1985; Enrique Florescano, "The Creation of the Museo Nacional de Antropología of Mexico and its Scientific, Educational and Political Purposes" u: Elisabeth Boone (ed), *Collecting the Pre-Columbian Past*, Washington, DC, 1993. </29>

samo ograničen uspeh. Moderni Meksiko je od ranije španske provincije nasledio previše domorodačkih *etnosa* sa vlastitim jezicima i mitovima o poreklu, da bi actečko-španska politička mitologija Nauatl kulture mogla da pusti koren van centralnog platoa –što je sve još veoma daleko od modernog prezira prema nekim aspektima actečke <30>prošlosti. </30>

Krajem XIX veka slična se dvostrukost zlatnih doba pojavila i u modernom Egiptu. Kada su zapadni arheolozi ponovo otkrili faraonsku prošlost, egipatski faraonski identitet mogao je da parira tradiciji jače ukorenjenog arapsko-islamskog identiteta. Pod uticajem Muhameda Abduha, do smene vekova je postojao pokušaj da se reformiše i liberalizuje tradicionalna identifikacija preko islama, i to je otvorilo put sekularnijoj liberalnoj politici pod Lufti al-Sajidom. U isto vreme je postojao i uticajan pokret povratka tradiciji preko okretanja čistijem islamu (*salaḥiyya*); njega je propovedao Rašid Rida, koji je pokušavao da Egipat i Egipćane ponovo poveže sa širim arapskim <31>svetom. </31>

Problem ovakvog islamskog arabizma, u očima njegovih kritičara, bio je u tome što je on zanemarivao specifične potrebe Egipta i Egipćana. Ovo je posebno naglašavao Mustafa Kamil napadajući britansku hegemoniju, a kasnije i Muhamed Heikal u pokušajima da pronađe egipatski identitet u čudesnoj zemlji hiljadugodišnje faraonske istorije. Dodatni problem su predstavljali Kopti, hrišćani koji su tvrdili da su po naslednoj liniji oni pravi Egipćani. Štaviše, islamski arabizam je bio sklon da pretpostavi radikalni *diskontinuitet* ne samo između predislamskog i islamskog Egipta, već i među stanovništvom Egipta tokom različitih epoha. To se činilo neprihvatljivo narodu koji naseljava veoma kompaktnu teritoriju sa veoma specifičnim životnim uslovima i civilizacijom. Faraonizam je, *per contra*, bio pokret koji naglašava jasne veze između modernog Egipta i njegove antičke prošlosti, koja je današnjim Egipćanima vidljiva preko sačuvanih spomenika, i stoga ovaj pokret pokušava da naročiti karakter i potrebe Egipta i Egipćana objasni pozivajući se na njegovu jedinstvenu i izuzetno uticajnu ranu civilizaciju. Ovo je zauzvrat pomoglo da se Egipat i njegovi stanovnici i psihološki i politički ohrabre u vreme strane okupacije. Za razliku od islamskog zlatnog doba Mameluka, faraonsko "zlatno doba" je izrazito izvorno, a po svom karakteru političko. Bilo je to doba carske veličine i stoga se činilo pogodnijim za ideologiju nacionalnog oslobođenja od strane imperijalne sile – sve dok novi neprijatelj, cionizam, nije reaktivirao religijski identitet Egipta i njegovo arapsko zlatno <32>doba. </32>

Sličan kontrast između sekularnijeg, političkog, s jedne strane, i izrazito religioznog identiteta i

<30> Jean Franco, *The Modern Culture of Latin America*, Harmondsworth, 1970; Ades (ed), *Art in Latin America*, 7. poglavlje; Natividad Gutierrez, "The Culture of the Nation: Ethnic Past and Official Nationalism in Twentieth-Century Mexico", unpublished PhD thesis, University of London, 1995 (nadalje "The Culture of the Nation"). </30>

<31> Nadav Safran, *Egypt in Search of Political Community: An Analysis of the Intellectual and Political Evolution of Egypt, 1804-1952*, Cambridge, MA, 1961. </31>

<32> James Jankowski, "Nationalism in Twentieth-Century Egypt" u: *Middle East Review*, 12, 1979, str. 37-48; Simon Shamir (ed), *Self-Views in Historical Perspective in Egypt and Israel*, Tel-Aviv, 1981, str. 39-49; Israel Gershoni and James Jankowski, *Egypt, Islam and the Arabs: The Search for Nationhood, 1900-1930*, New York and Oxford, 1987, poglavlja 6-8. </32>

starine, s druge strane, pojavio se u Iranu pred kraj XX veka pod vlašću dinastije Pahlavi. Poslednji šah je davao prednost povratku na zlatno doba persijskih Ahamenida, sa njihovom carskom veličinom, pošto se to dobro uklapalo u njegove vlastite carske snove o efikasnom, visoko modernizovanom i ka zapadu okrenutom Iranu. U tom duhu on je 1975. napravio carski spektakl u palati Darija i Kserksa u Persepolju da bi obeležio 2.500 godina od Ahemenida, slaveći pagansku, predislamsku i sekularnu eru carske moći i monumentalne umetnosti, koju je na svetlo iznela zapadna arheologija i nauka. Ali šahov program i njegov istorijski model nisu uspeli da nađu sledbenike među običnim ljudima, a kamoli među među trgovcima na bazaru i sveštenstvom. Oni su sa više naklonosti gledali na zlatno doba ranog islama, a naročito na mučeništvo Huseina, Alijevog sina, u Karbali 680. godine, i na njegove naslednike, imame. Šiitska verzija islama, koja je od vremena Safavida u XVI veku postala dominantna u Iranu, i koja je dodatno ojačana Homeinijevim povratkom i hegemonomijom sveštenstva, danas je bacila u zapećak sekularizujuću ahemenidsku mitologiju i zamenila je revolucionarnim islamskim mitom, sa njegovim vlastitim svetim sećanjima na vreme religiozne uzavrelosti i <33>mučeništva.</33>

Burna ruska etno-istorija ruskim nacionalistima nudi još i veće mogućnosti. Čini da je njima, a naročito slovenofilima, zajednička idealizacija "stare Rusije", pre nego što ju je Petar svojim reformama približio zapadu. Ta "stara Rusija" bi mogla biti rani period Romanovih u XVII veku, ili vrhunac slave Moskovske kneževine pod carevima Ivanom Velikim i Ivanom Groznom, ili pak rani otpor, od Aleksandra Nevskog do Ivana III, tatarskom jarmu i tevtonskim vitezovima, ili bi to čak mogla biti i Kijevska Rusija od X do XII veka. Takođe, tu su i zlatna doba čiste religioznosti, pre svega doba manastira u XIV veku. U svakom od tih slučajeva, "sveta majka Rusija" se snagom i vrlinom suprotstavlja neprijateljima, od Kumana i Tatara do modernog Zapada kapitalizma i nacizma — u mračnim danima velikog patriotskog rata čak je i Staljin prizivao crkvu i ruske nacionalne simbole i pomogao snimanje Ejzenštajnovih epskih filmova o Aleksandru Nevskom i Ivanu <34>Groznom.</34>

Za ruske nacionaliste Moskovska kneževina pre cara Petra predstavlja model čistote, pobožnosti i široko rasprostranjene vere, što su oni smatrali za protivotrov klasnim sukobima i individualizmu Zapada. Od Dostojevskog, *Borisa Godunova* i *Hovanščine* Musorgskoga, pa do istorijskih slikara Vrubela i Vasnecova i *Posvećenja proleća* Stravinskog — zasnovanom na Rerihovom proučavanju drevnih ru-

<33> Vidi Richard Cottam, *Nationalism in Iran*, Pittsburgh, PA, 1979, poglavlja 2-3, 6, 8; Nikki Keddie, *Roots of Revolution: An Interpretive History of Modern Iran*, New Haven, CT and London, 1981.</33>

<34> Baron Meyendorff and Norman Baynes, "The Byzantine Inheritance in Russia", u: Norman Baynes and H. St. L. B. Moss (eds), *Byzantium: An Introduction to East Roman Civilization*, Oxford, London and New York, 1969; Michael Cherniavsky, "Russia" u: Orest Ranum (ed), *National Consciousness, History, and Political Culture*, Baltimore, MD and London, 1975; Richard Pipes, *Russia under the Old Regime*, Harmondsworth, 1977, poglavlje 9.</34>

skih plemenskih rituala – kritike zapadnih vrednosti su se umnožavale u ime idealizovane prošlosti Rusije koja je, odsecajući se i odvajajući od sveta, državnu snagu zasnivala na izvornoj hrišćanskoj veri, pa čak i moć podređivala paganskoj religiji i slavila zaoštalost kao dokaz čistote i uzvišene <35>vere.</35>

Isto podređivanje sile veri može se naći i među nekim indijskim nacionalistima za koje post-vedska era klasičnih gradova-država obeležava najvišu tačku hinduističke indijske civilizacije, čak višu i od kasnijeg carstva Gupta, i to upravo zato što je tada nastalo mnogo religioznih hindu tekstova, kao što su Upanišade, i epova poput Mahabharate, a uz to, tada su nastale i nove indijske religije kao što su budizam i džainizam. To je bilo doba koje je zapalilo maštu ljudi kao što su Pal, Banerđera i Aurobindo, bilo je to prevashodno intelektualno i religiozno zlatno doba koje je moglo da se meri i sa hrišćanstvom i sa sekularnim vrednostima Zapada. Suštinska komponenta sve dominantnijeg hinduističkog indijskog nacionalizma jeste tvrdnja da je "Indija" imala veliku civilizaciju, koja se može meriti sa civilizacijom bilo koje evropske "nacije", i koja je, uz to, bila i filozofska i religiozna. Činjenica da se ovo zlatno doba ticalo pre svega severne Indije, i da je isključivalo Muslimane i Sike i njihova zlatna doba, mogla je samo da pojača isključivost i hegemoniističke tendencije indijskog <36>nacionalizma.</36>

Dok hinduistički indijski nacionalisti pri usvajanju prošlosti kao merilo uzimaju religiozno stvaralaštvo, kriterijum cionističkih ideala jevrejske istorije i sudbine su politika i državnost. Od prvih dana berlinske i galicijske *haskale*, Davidovo i Makabejsko kraljevstvo su postali zvezda-vodilja političkog cionizma. U pogledu teritorijalnog prostranstva, vojne spremnosti i političke moći, Ujedinjena monarhija i Hasmonejsko kraljevstvo upućivali su na ranije ere ujedinjujućeg suvereniteta i svetovne raskoši koja je trebalo da pruži utehu politički nemoćnom i raštrkanom narodu – to je bio izbor koji je ubrzo potkrepljen sve većim sukobima sa Palestincima i okolnim arapskim državama, kao i stravičnim iskustvom Holokausta. Spektakularna otkrića građevina iz Solomonovog doba u Hadsoru, Megidi i Gezeru, kao i Jadinova iskopavanja kod Masade i Nahal Hevera, svedočili su o evidentnoj želji Izraelaca u vreme Solomona da održe jaku državu, kao i Jevreja u periodu od zelota do Bar-Kohbe, da ponovo dobiju nezavisnost od <37>Rima.</37>

Kod naroda u čijem je formiranju i razvoju religija igrala tako značajnu ulogu, moglo je da se očekuje da će ovaj isključivo sekularni politički model biti doveden u pitanje. Za religiozne Jevreje, uklju-

<35>Edward C. Thaden, *Conservative Nationalism in Nineteenth Century Russia*, Seattle, WA, 1964; Camilla Gray, *The Russian Experiment in Art, 1863-1922*, London, 1971, poglavlja 1-2. </35>

<36>B.T. McCulley, *English Education and the Origins of Indian Nationalism*, Gloucester, MA, 1966; Elie Kedourie (ed), *Nationalism in Asia and Africa*, London 1971, uvod; Mark Juergensmeyer, *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State*, Berkeley, CA, 1993, 2. odeljak. </36>

<37>Michael Mayer, *The Origins of the Modern Jew: Jewish Identity and European Culture in Germany, 1749-1824*, Detroit, MI, 1967; Yigael Yadin, *Masada*, London, 1966, i *idem*, *Bar-Kochba*, London, 1971; vidi Doron Mendels, *The Rise and Fall of Jewish Nationalism*, New York, 1992. </37>

čujući i religiozne cioniste, mnogo veći značaj su imali drugi periodi izraelske i jevrejske istorije, a naročito Mojsijeva era i doba Drugog hrama i Senhedrina, doba rabina koji su videli kako nastaju Mišna i Talmud. U određenom smislu, oni su se držali tradicionalnih shvatanja Jevreja u dijaspori, s tom razlikom što zlatno doba nisu locirali u Mesopotamiji, Španiji ili Poljskoj, već u drevnoj Palestini. Ali, i ovaj izbor je obelodanio duboke napetosti u jevrejskoj etno-istoriji. To nije bio jednostavan sukob religioznih i sekularnih, kraljeva i mudraca, toliko uobičajen u politici modernog Izraela. Dublja napetost koju je cionizam izneo na videlo ticala se vrednovanja palestinske istorije u odnosu na istoriju Jevreja u dijaspori – napetost koja se dodatno pojačala sve intenzivijim preispitivanjem Holokausta u samom Izraelu, kao i hiljadugodišnje istorije progona Jevreja, što je za posledicu imalo novo uvažavanje ekonomskih, intelektualnih i religioznih vrhunaca njihovog života u <38>dijaspori. </38>

Slična kombinacija tema – vrlina, svetost, heroizam, moć, bogatstvo i kreativnost – mogu se naći i među drugim narodima širom sveta. One su i u prošlosti igrale značajnu ulogu u učvršćivanju etničkih zajednica, a imaju značajnu ulogu i u savremenim raspravama o nacionalnom identitetu, i u trenucima krize i brzih promena, služe kao merilo i nude inspiraciju čak i skeptičnijim modernim generacijama.

Funkcije "zlatnog doba"

Ovi primeri upućuju ne samo na raspon modela historijskih perioda koji se idealizuju, već i na načine na koje se politika i religija često stapaju kako bi stvorile moćne ideje o etničkoj prošlosti koja može da raspali maštu članova zajednice.

U epohi nacionalizma ove ideje imaju više funkcija i za pojedince i za zajednice. Prva funkcija je da se zadovolji potreba za **autentičnošću**. Za same nacionaliste ovo je postalo lajtmotiv njihove borbe. Oni žele da u naciji koja tek treba da nastane, i kroz nju, "pojme sami sebe", verujući pri tom da je nacija oduvek postojala, skrivena pod ruševinama vekova, čekajući da se "ponovo rodi" kroz novo otkriće "njegovog autentičnog bića". Zanimljivo je to što je i mnogo onih koji nisu deo nacionalističke elite ili pokreta, krenulo u vlastitu potragu za "autentičnim identitetom", usvojilo potrebu za autentičnošću i u vlastitom životu, ali shvatajući ga i kao deo šire zajednice koju treba pročitati od spoljašnjih <39>nanosa. </39>

U ovom kontekstu "autentični identitet" može da ima dva značenja. Prvo se tiče porekla: "ko smo" određeno je time "odakle smo" – reč je o mitu o poreklu i potomcima, od Filipa Makedonskog, Oguz Kana, Hengista i Horse. Drugo značenje se odnosi na razlikovanje: "ko smo" određeno je našim odnosima prema "onima izvan", drugome koji je odvojen od "nas" time što nema naš specifičan karakter, našu individualnost. Sećanja na jedno ili više zlatnih doba ovde igraju važnu ulogu zato što daju primer vrednosti i junaka kojima se divimo i koje poštujemo – što drugi ne mogu da čine, i ne čine zato što imaju druge vrednosti i junake.

U ovom smislu model zlatnog doba se koristi da bi se ustanovila i skicirala priroda "pravog", autentičnog bića kolektiva. Ovo je od suštinskog značaja za evolucionističku perspektivu, prema kojoj se nacija u nekom dalekom vremenu razvija iz malog, izvornog i čistog početka, pa do prvog, neukaljanog cvata u zlatno doba, nakon čega sledi opadanje i okoštavanje – sve dok ne doživi preporod u rukama nacionalista. Sama udaljenost te neukaljane epohe, zajednici i njenoj istoriji

<38> Dan Segre, *A Crisis of Identity: Israel and Zionism*, London, 1980; Yechiam Weitz, "Political Dimensions of Holocaust memory in Israel", u: *Israel Affairs*, 1, 1995, 3, str. 129-145. </38>

<39> Pojam autentičnosti često je blisko povezan sa metaforom ponovnog rođenja i buđenja, vrstom metafore o kojoj je raspravljao Raymond Pearson ("Fact, Fantasy, Fraud: Perceptions and Projections of National Revival" u: *Ethnic Studies*, 10, 1993, 1-3, str. 43-64). Ali, traganje za autentičnošću može se odvojiti od evolucionističke obloge, ukoliko se "pravo sopstvo", koje prati vlastite unutrašnje diktate, vidi kao ono koje je uvek "postojalo" ispod svih historijskih naslaga, pa je stoga ponekad jasno i vidljivo, a ponekad skriveno i nejasno. </39>

daje auru tajanstvenosti i osobinu praiskonskog; i obrnuto, postojanje još od praiskona za naciju je garant njene autentične prirode, njene izvorne, nepomešane i nezaprjljane <40> individualnosti. </40>

Vraćanje kroz vreme prati i vraćanje u prostoru, sve do "domovine". To i jeste druga funkcija sećanja na zlatno doba: lociranje i **ponovno ukorenjavanje** zajednice u njenom vlastitom istorijskom i plodnom prostoru. Kao i sama zajednica, zlatno doba (ili više njih) poseduje određenu istorijsku lokaciju i jasne geografske dimenzije u zemlji predaka. Zemlja je arena ili pozornica za izvođenje herojskih dela i razmišljanje o večnim istinama, a to spada u glavna dostignuća junaka i mudraca zlatnog doba. Ona je takođe predeo i tle koje utiče na karakter tog doba, ne samo time što rađa njegove junake i mudrace, već i time što stvara i oblikuje zajednicu kojoj oni pripadaju. Otud u očima nacionalista potreba da se zajednica ponovo ukoreni u njenom vlastitom terenu i da se oslobodi zemlja majki i očeva, kako bi opet mogla da rodi junake i mudrace, i da stvori uslove za novi kolektivni procvat. Samo ponovnim ukorenjivanjem u slobodnoj domovini narod može da u stalnom kontaktu sa svetim mestima i poetskim pejzažima otkrije svoje "pravo biće", svoj etno-istorijski <41> karakter. </41>

Sledeća važna funkcija sećanja na zlatno doba jeste da stvori osećanje **kontinuiteta** među generacijama. Povratak u zlatno doba upućuje na to da smo mi, uprkos razornom uticaju vremena i socijalnim preokretima, potomci junaka i mudraca tog velikog doba. Ovo se postiže periodizacijom etno-istorije. Tako se tok neprestanih promena može oblikovati pre-

ma intelektualnoj konstrukciji koja istoriji naroda daje koherenciju i oblik, povezujući ranije faze prošlosti sa kasnijim. Na taj način je nacija predstavljena kao izdanak ranijih perioda istorije zajednice. Na osnovu veza preko imenâ, mestâ, jezika i simbolâ, ona nastupa kao direktni potomak, i uprkos tome što je dolazilo do nekih prekida, u stratifikaciji ili slojevitosti kolektivnih iskustava niži "slojevi" postavljaju granice višima. Prema ovom stanovištu, "značenje" kasnijih perioda istorije neke zajednice možemo shvatiti samo proučavajući ranije, herojske periode. Otkrivajući genealošku povezanost i kulturološku srodnost sa herojskim dobom (dobima) kasnije generacije poimaju vlastitu, izvorno herojsku individualnost. Stoga je ključni zadatak nacionalista politička arheologija: to je otkrivanje i rekonstruisanje života svakog perioda u istoriji zajednice, otkrivanje veza i slojeva među svim periodima, pa tako i dokazivanje kontinuiteta "nacije", za koju se pretpostavlja da postoji kao izdvojeno jedinstvo kolektivnih vrednosti, mitova, simbola i sećanja, jedinstvo koje se polako menja – tako recimo mnogi Englezi prećutno pretpostavljaju da vode direktno poreklo od Anglosaksonaca, svojih "pravih" <42> predaka. </42>

Četvrta funkcija sećanja na zlatno doba jeste da podseti članove zajednice na njihovu raniju veličinu, pa tako i na njihovu unutrašnju vrednost. Traganje za kolektivnim **dostojanstvom** postalo je ključni element u nacionalnim borbama svuda u svetu, a sećanje na zlatno doba pruža merilo za upoređivanje i procenjivanje u odnosu kako na prošlost zajednice, tako i na istorije njihovih suseda. Pozivanje na zlatno doba uzdiže unutrašnju ili "pravu" suštinu zajednice, kako u odno-

<40> A. D. Smith, "National Identity and Myths of Ethnic Descent" u: *Research in Social Movements, Conflict and Change*, 7, 1984, strl 95-130, i *idem*, "Gastronomy or Geology? The Role of Nationalism in the Reconstruction of Nations" (nadalje "Gastronomy or Geology?") u: *Nations and Nationalism*, 1, 1995, 1, str. 3-23; Pearson, "Fact, Fantasy, Fraud". </40>

<41> A. D. Smith, "States and Homelands: the Social and Geopolitical Implications of National Territory" u: *Millennium, Journal of International Studies*, 10, 1981, 3, str. 187-202. </41>

<42> Hugh McDougall, *Racial Myth in English History: Trojans, Teutons and Anglo-Saxons*, Montreal and Hanover, NH, 1982; Lesley Johnson, "Imagining Communities", rad za konferenciju "Imagining Communities: Medieval and Modern", koju je savao Centre for Medieval Studies, University of Leeds, 1992; Smith, "Gastronomy or Geology?" </42>

su na one van nje, tako i u odnosu na sadašnju degradaciju zajednice. U ovoj tački su sećanja na zlatno doba povezana sa mitovima o etničkom izboru: izabrani su vredni, njihovo unutrašnje dostojanstvo je u oštroj suprotnosti sa njihovom spoljašnjom sramotom i <43>poniženjem.</43>

Sećanja na zlatno doba takođe najavljuju skoro preokret: iako smo "mi" sada sputani, uskoro ćemo povratiti staru slavu. Tako današnji Mongoli, u želji da povrate moć i slavu koju su nekada imali, a koju su im drugi oduzeli na toliko mnogo vekova, u svojoj novostečenoj slobodi opet mogu javno da obožavaju lik Džingis-Kana. Sećanje na zlatno doba izražava nadu da će se zajednica vratiti svojoj pravoj misiji i uzdići se na ranije visine, i tako otkriti svoju stvarnu vrednost, drevno i plemenito poreklo. Na različite načine su okrića velikog Zimbabwea, Teotiuakana, Masade i Vergine svakoj od tih zajednica, a i svetu, otkrili koliko su one moćne bile nekad i šta su sve mogle da postanu samo da su mogle slobodno da prate svoje unutrašnje ritmove. Slično tome, kompilacije karelskih balada Elijasa Lenrota i njegovo izdanje *Kalevale* vratili su malo, zanemarenom i politički potisnutom narodu dostojanstvo i plemstvo koje je Fince, u njihovim vlastitim očima, učinilo posednicima istorije, ali i epa koji se može meriti sa Ilijadom, Osijanom, Pesmom o Nibelunzima i <44>Biblijom.</44>

Konačno, sećanje na zlatno doba odražava slavanu *sudbinu*, ono je usmereno ka sudbini koja proizilazi iz prave prirode otkrivene u tog

zlatnoj prošlosti i posredstvom nje. Izraženo nacionalističkom metaforom, uzvišena prošlost priprema zajednicu za sudbinu koja joj je predodređena i daje joj skrivene smernice i ciljeve koji su iznad sadašnjosti što zamućuje pogled. Konkretnije rečeno, na stvaranje budućnosti utiče način na koji svaka generacija razume zajedničku prošlost, a naročito njeno zlatno doba (ili više njih). Izabrani elementi herojske ere u razumevanju svake generacije vode zajednicu ka njenom cilju i mogu se ponovo oživeti u viziji njene budućnosti. Tako ćemo "biti ponovo novi, kao i u danima starim" i duhovno ćemo "biti kakvi smo nekada bili".

Vraćajući se na zlatno doba Ramajane, hinduistički indijski nacionalisti ne žele da ga vaskrsnu, već da povrate veličinu njegovih junaka, kako bi u modernim uslovima ponovo oživelu slavu indijske prošlosti. Pozivanje Arapa na doba Muhamedovih družbenika ne podrazumeva vraćanje u VII vek, već pre traganje, u čistoj i svetoj prošlosti, za inspiracijom i smernicama za stvaranje ujedinjene arapske nacije. Ideal Jovanke Orleanke, koji je općinio duhove tolikih francuskih nacionalista XVIII veka, nije podrazumevao povratak zlatnom dobu vere i kraljevstvu XV veka, već želju da se moderna Francuska oslobodi korupcije, podela i defetizma tako što će se rešiti unutrašnjih i spoljašnjih neprijatelja, i pružiti inspiraciju i simbol narodu koji je izgubio svoj put. Tako predstava željene budućnosti menja značenje sećanja svake generacije na zlatno doba, prilagođavajući ga trenutnim okolnostima (dođuše, unutar strogo određenih granica), i time

<43> Vidi A.D. Smith, "Chosen Peoples: Why Ethnic Groups Survive" u: *Ethnic and Racial Studies*, 15, 1992, 3, str. 436-456; Donald Akenson, *God's Peoples*, Ithaca, NY, 1992.</43>

<44> *Kalevala: The Land of Heroes*, uvod Michael Branch, prev. W. F. Kirby, London and New Hampshire, 1985, uvod; Lauri Honko, "The *Kalevala* Process" u *Books from Finland*, 19, 1985, 1, str. 16-23; E.R. Chamberlin, *Preserving the Past*, London, 1979.</44>

ih osposobljava da pokrenu zajednicu na kolektivnu akciju zarad bolje budućnosti. Isto tako, sećanja na zlatno doba predstavljaju ključ za otkrivanje tajne zajedničke sudbine i grubi putokaz, kao i "mapu" i "pouku" za putovanje, putovanje koje će članovima zajednice omogućiti da se vrate do ključnih etničkih vrednosti i pojme svoje "unutrašnje biće". Na taj način oni će moći da osiguraju jedinu besmrtnost koja danas ima neko značenje – povoljnu procenu od strane generacija koje dolaze posle <45>njih.</45>

Nacije bez "zlatnog doba"

Ako posedovanje i oživljavanje jednog ili više "zlatnih doba" u tako velikoj meri doprinosi formiranju nacija, šta je sa zajednicama koje nemaju slavnu prošlost, pa čak ni bilo kakvu prošlost vrednu pomena? Naša hipoteza o funkcijama zlatnih doba može važiti za zajednice koje imaju bogatu i dobro dokumentovanu etno-istoriju, ali čini se da je irelevantna za narode sa "osiromašenom" ili slabo dokumentovanom etno-istorijom, ili pak za kasnije nastale imigrantske države, koje su tek u procesu stvaranja nacija. Vraćamo se, čini se, na još jednu verziju Hegelove teorije o "narodima bez istorije".

Dopustite da počnem sa "istorijski osiromašenim narodima". Takvo "osiromašenje" je, naravno, relativna stvar, i istorijska, filološka i arheološka otkrića to mogu lako promeniti. Imam na umu, recimo, intelektualce iz reda rumunskih uni-

jata, koji su krajem XVIII veka otkrili svoju "dačku" <46>prošlost,</46> ili ponovno otkriće Benina i Ojo u XIX <47>veku,</47> kao i pomenuti slučaj Finske. Postoje, međutim, narodi čije su se etno-istorije utopile u istorije moćnijih i poznatijih suseda. Slovaci su primer naroda čiji su intelektualci morali aktivno da otkrivaju junake starine i bivše Moravsko carstvo u IX veku, carstvo koje je bilo odvojeno od dobro poznatog Češkog carstva i junaka susednih <48>Čeha.</48> Drugi primer nam daju Ukrajinci, čija je daleka i slavna istorija urasla u istoriju njihovih velikih ruskih suseda i koji takođe tvrde da su etnički i kulturni potomci Kijevske Rusije iz perioda od X do XII <49>veka.</49>U ovim slučajevima nauka i nacionalistički žar uspeali su da obezbede narodima vlastitu etno-istoriju, uključujući i zlatno doba.

Postoje i drugačiji slučajevi, kada su dokumenti mnogo tanji i kada je istorija velikim delom usmena. Gana je primer države koju čini nekoliko *etnosa*, a neki od njih, kao Ašanti, imaju dobro poznate etno-istorije, ali se kao "nacija u nastanku" ne mogu pohvaliti istorijom koja bi obuhvatala veći deo stanovništva. Njene su vođe, naročito Nkrumah, zato morale da prisvoje staru istoriju Afrike, istoriju carstva Gane, udaljenog nekih 300 kilometara, i da se odnose prema njemu kao prema nečemu što je njihovo, kako bi stanovništvu zemlje koja je nedavno dobila nezavisnost dali osećaj dostojanstva, a njene vođe osposobili da mobilišu narod na osnovu vizije o nekadašnjoj <50>veličini.</50> Slično tome, ruševine velikog Zimbab-

<45>Vidi Anderson, *Imagined Communities*, 1. poglavlje; A. D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford, 1986, 8. poglavlje.</45>

<46>R. R. Florescu, "The Uniata Church: Catalyst of Rumanian Nationalism", *Slavonic and East European Review*, 45, 1967, str. 324-342.</46>

<47>John Peel, "The Cultural Work of Yoruba Ethno-genesis", u Tonkin *et al.*, *History and Ethnicity*, str. 198-215.</47>

<48>Vidi Roger Portal, *The Slavs: A Cultural Historical Survey of the Slavonic peoples*, prev. Patrick Evans, London, 1969; David Paul, "Slovak Nationalism and the Hungarian State, 1870-1910" u: Paul Brass (ed), *Ethnic Groups and the State*, London, 1985; Robert Pynsent, *Questions of Identity: Czech and Slovak Ideas of Nationality and Personality*, London, 1994.</48>

<49>David Saunders, "What Makes a Nation a Nation?: Ukrainians Since 1600", u: *Ethnic Studies*, 10, 1993, 1, str. 101-124.</49>

vea neki afrički nacionalisti vide kao dokaz ranije veličine domorodačkog naroda, iako se o tim misterioznim ruševinama zna veoma malo. Isto tako su i u Australiji mesta kao Ejers Rok sve više nacionalni simboli "aboridžanske nacije" koja, evidentno, nije postojala pre nego što su stigli belci, sve do duboko u XX vek.

Potreba za etničkim "zlatnim dobom" u konstruisanju nacije je toliko jaka da se države i narodi kojima nedostaju vlastite epohe ranije slave, rado priključuju zlatnom dobu drugih, srodnih zajednica ili zemalja sa kojima imaju istorijske veze. To se dogodilo sa crncima u Sjedinjenim Državama, koji su na "Etiopiju" gledali kao na veliko nezavisno afričko kraljevstvo koje je moglo da se pohvali sa nekoliko era vrline i <51> slave. </51> Opet, male zajednice se identifikuju sa zlatnim dobom većih zajednica od kojih su nasledile kulturu, kao što je slučaj sa nekim *etnosima* koji koriste turkijski jezik i koji su se identifikovali sa svojim precima iz Centralne <52> Azije. </52> Ovo može da objasni privlačnost "pan"-nacionalizma za one etničke zajednice kojima nedostaje vlastita dobro dokumentovana i izdvojena <53> etno-istorija. </53> Herojsko doba velikih grupa naroda – Slovena, Turaka, Arapa – može da se prisvoji, kao što i afrički nacionalizmi mogu da prisvoje carstva Gane i Songai.

A šta je sa onom drugom vrstom nacija koje, navodno, nemaju istoriju, sa novim državama koje stvaraju imigranti? U Australiji i Novom Zelandu, Kanadi, na Zapadnoindijskim ostrvima, u Sjedinjenim Državama i Argentini, domorodačko stanovništvo je ili smeštano u rezervate, ili je desetkovano, ili je pak potpuno istrebljeno. Tamo gde su neki preživeli masakre i bo-

lesti koje su Evropljani doneli, svedoci smo kako se sada rada i oživljava osećanje izvornosti i povezanosti svih domorodačkih zajednica, zajedno sa zahtevima za vraćanjem zemlje i kulture koju su kolonizatori upropastili. Među Mohavima, Kri-Indijancima, američkim Indijancima, Aboridžinima i drugima, javljaju se prvi znaci pokreta koji traže pravo na zemlju i povratka nadahnuću koje nudi skrivena i prezrena prošlost, a to je ono pomoću čega bi još mogle da se ujedine često razdvojene etničke zajednice i da se mobilisu u političku <54> naciju. </54>

U stvari, oni se možda nadmeću sa belim kolonizatorima, koji poseduju vlastito zlatno doba, bilo da je reč o prvim doseljenicima ili kasnijim donosiocima američkog Ustava, o ratu za nezavisnost koji su vodili Kreoli u Argentini 1810, ili o sećanjima na prve naseobine u Australiji 1788. i na ekspediciju ANZAC i žrtvovanje 1916. godine, ili pak na bitku za Kvebek 1759. i Povelju o konfederaciji u Britanskoj Kanadi (koju, naravno, stanovnici Kvebeka osporavaju vlastitim zlatnim dobom). U ovim slučajevim zlatno doba ne pripada samo skorijoj prošlosti: kao što je Bendžamin Vest primetio, Volfovo žrtvovanje na visoravni Kvebeka je klasični *exemplum virtutis* u "modernoj odeždi", i stoga je "pokretljivo" i komunicira sa potrebama i interesima sadašnje generacije. U isto vreme, čini se da je i nedavno nastalim nacionalnim državama imigranata potrebna neka vrsta zlatnog doba i herojske prošlosti ukoliko žele da mnogo imigrantskih, parcijalnih *etnosa* objedine u jednu kohezivnu naciju. U stvari, zlatno doba nije nužno daleko i istorijski značajno. Ono se stalno iznova stvara iz kriza i dostignuća niza generacija, a čim ga jednom kasnije generacije priznaju kao herojsko, ono postaje predmet poštovanja i

<50> Vidi Denis Austin, *Politics in Ghana, 1946-60*, London, 1964; Robert Rotberg, *The Rise of Nationalism in Central Africa*, Cambridge, MA, 1965; *idem*, "African Nationalism: Concept or Confusion?", u: *Journal of Modern African Studies*, 1967, 4, str. 33-46; Chamberlin, *Preserving the Past*; Ali Mazrui, "African Archives and Oral Tradition" u: *The Courier*, February 1985, str. 13-15. </50>

<51> Theodore Draper, *The Rediscovery of Black Nationalism*, London, 1970. </51>

<52> David Kushner, *The Rise of Turkish Nationalism*, London, 1976. </52>

<53> Hans Kohn, *Pan-Slavism*, drugo izdanje, New York, 1960; Immanuel Geiss, *The Pan-African Movement*, London, 1974; Jacob Landau, *Pan-Turkism in Turkey*, London, 1981. </53>

<54> F. Svensson, "The Final Crisis of Tribalism: Comparative Ethnic Policy on the American and Russian Frontiers", u: *Ethnic and Racial Studies*, 1, 1978, 1, str. 100-123. </54>

<55>uzor.</55>

Ipak, pri pokušaju da se sećanje na zlatno doba iz nedavne prošlosti iskoristi za stvaranje lojalnosti kod čitave nacije u imigrantskim nacionalnim državama, javljaju se i problemi. Najpre, važnije grupe novih imigranata možda neće prihvatiti ta sećanja, ili će biti ravnodušne, pa čak i neprijateljski raspoložene prema njima – kao što je često slučaj sa domorodačkim narodima u ovakvim zemljama. Ova sećanja su, konačno, sećanja dominantnog *etnosa*. Stanovnici Sjedinjenih Država hispanskog porekla mogu da odbace prvi Ustav, a da ni ne pominjemo spomen na prve doseljenike; Aboridžini su ravnodušni prema danu pristupanja ANZAC-paktu; domoroci sa Trinidada će imati vlastita sećanja na zlatnu prošlost. Nešto liberalnija demokratska društva mogu da kroz politiku "multikulturalizma" slave etničku raznolikost. Ali ovo, međutim, može da izazove i reakciju radikalne desnice dominantnog *etno-*

sa. Štaviše, ukoliko se njegova veličina ne može dokumentovati, nedavno zlatno doba retko kada ima odjek i potencijal koji ima dobro dokumentovana starina, za kojom se mnogo puta posezalo. Ono može ponuditi određenu meru dostojanstva, ali se lako javlja crv sumnje u njegovu autentičnost, a to, opet, može da podrije osećaj kontinuiteta, pa tako i upotrebljivost ovog zlatnog doba kao vodiča zajedničke <56>sudbine.</56>

Autentičnost, inspiracija i reinterpretacija

Ova razmatranja vode i do nekih opširnijih pitanja o upotrebi etničke prošlosti i upućuju na to da su neke prošlosti "upotrebljivije" od drugih – ne u grubom rasionalističkom smislu, po kojem elite manipulišu emocijama masa radi ostvarivanja svojih ciljeva, niti pak u smislu socijalnog inženjeringa mitova, simbola i sećanja radi stvaranja novih tradicija, već u tom smislu da pomažu formiraju nacije

preko procesa *populističke mobilizacije i kulturne <57>politicizacije.</57>*

Možemo li detaljnije da navedemo elemente koji učestvuju u stvaranju prošlosti sposobne da pomogne formiranju nacija? Čini mi se da postoje tri elementa koja su ključna za ovu svrhu: autentičnost, inspiracija i podložnost reinterpretaciji.

Fraza "autentična prošlost" ima nekoliko značenja. Ono se može odnositi na ponovno usvajanje onoga što je zajedničko dobro, na reprezentativnost zajedničkih elemenata kulture, na njihova izvorna i originalna svojstva i na njihov odnos prema "objektivnoj" istini. Ako treba da posluži formiranju nacije, etnička prošlost bi mogla da bude, i trebalo bi da bude, autentična na svaki od ovih načina. "Upotrebljiva prošlost", kao i model "zlatnog doba", nije oblik izmišljene tradicije, niti je sačinjena od "krpica i ostataka", a nije ni samo zamišljeno zajedništvo. Ona se odnosi na određene istorijske periode sa vlastitim dimenzijama i svoj-

<55>Za Vestovu opasku vidi *American Art, 1750-1800: Toward Independence*, comp. Victoria and Albert Museum, London, 1976, str. 82-86; o mešanju puritanskog milenijalizma i nacionalizma u Sjedinjenim Državama vidi E. L. Tuveson, *Redeemer Nation: The Idea of America's Millennial Role*, Chicago, IL and London, 1968, i Conor Cruise O'Brien, *God Land: Reflections on Religion and Nationalism*, Cambridge, MA, 1988. Za australijski nacionalizam, Dan ANZAC-a i spomenik, vidi Bruce Kapferer, *Legends of Peoples, Myths of States: Violence, Intolerance and Political Culture in Sri Lanka and Australia*, Washington, DC and London, 1988.</55>

<56>U ovom kontekstu problem sa multikulturalnošću nije samo resantiman dominantne etničke grupe, već problem kako da se obezbedi kohezija, mobilizacija i jednaka spremnost na žrtvu među etnički heterogenim narodima, koji su ohrabreni da uzdižu svoje različite poreklo, odvojene kulture i zlatna doba. Za australijski primer vidi Stephen Castles, Bill Cope, Mary Kalantzis and Michael Morissay, *Mistaken Identity: Multiculturalism and the Demise of Nationalism in Australia*, Sydney, 1988. Za kratko razmatranje modela "pluralne" nacije vidi A. D. Smith, *Nations and Nationalism in a Global Era*, Cambridge, 1995 (nadalje *Nations and Nationalism*), 4. poglavlje.</56>

<57>Vidi A.D. Smith, *National Identity*, Harmondsworth, 1991, 3. poglavlje.</57>

stvima. U isto vreme, takva prošlost nije tek bilo kakva prošlost, koliko god bila dobro dokumentovana. Moramo biti u prilici da pokažemo kako je ona "naša" prošlost, ili barem posredno "naša", pa da se tako može povezati sa sadašnjošću dotičnog naroda i učiniti relevantnom. Etnička prošlost takođe mora da izražava karakteristični duh perioda i zajednice; i mora da bude stvorena iznutra, a ne sme biti uvezena ili nametnuta spolja. Konačno, što je zlatno doba bolje dokumentovano i izvesnije datirano i potvrđeno, to lakše može da nosi težinu emocija koje se za njega vezuju, i da izdrži procese <58>demitologizacije.</58>

Druzi element nacionalno "upotrebljive" etničke prošlosti jeste njena moć da inspiriše. I ovde ima nekoliko aspekata. Ona ne samo da treba da bude u stanju da se za ovu svrhu pohvali "zlatnim dobom" koje je dobro dokumentovano; herojska epoha mora da bude u stanju da raspali maštu velikog broja ljudi, a ne samo nekolicine romantičnih intelektualaca. Ona mora da ima "mitski" kvalitet, odnosno mora da sadrži priču ili priče o herojskoj ili svetačkoj prošlosti, priče kojima se može pokloniti poverenje i koje mogu da služe sadašnjim potrebama i svrhama, kao što su Homerove poeme tako jasno služile potrebama i svrhama rane aristokratske ere u Grčkim gradovima-državama, ili herojske priče o Eneju i Romulu potrebama senatorske oligarhije i carske porodice krajem republikanskog perioda i početkom perioda carskog <59>Rima.</59>

Ueri modernih nacija priče o herojskoj prošlosti moraju imati mnogo širi odjek. One moraju biti primenjive na sve građane nacije i moraju da diraju u srce i obične ljude, i pripadnike elite. Da bi igralo svoju ulogu u formiranju nacije, zlatno doba mora da služi kao model i vodič njene sudbine, pokazujući da je nacija u prošlosti bila kadra da stvori kulturu koja je vredna da postane uzor, naglašavajući kvalitete – lične, političke, intelektualne i socijalne – koji mogu da inspirišu nacionalni preporod i da služe kao uzor javnosti. Ovo se u Evropi tokom francuske i engleske revolucije i u Americi, a kasnije i u mnogim drugim zemljama, bez sumnje dogodilo na početku romantičkog neo-klasicizma u kasnom XVIII veku, kada su grčka i rimska prošlost i njeni junaci bili ponudeni javnosti da se divi i podražava ih. Uskoro su junaci i zlatno doba naroda i kultura udaljenih od Evrope uzdignuti kao vodiči i modeli za stvaranje novih nacija La-

<58>*Ibid.*, poglavlje 8; Smith, *Nations and Nationalism*, 3. poglavlje. Termin "autentičnost" koristi se na nekoliko načina. On može da znači da onaj ko ga koristi stvar koju njime opisuje posmatra kao izvorno svoju, tako na primer "autentična muzika" znači "moja muzika". Dalje, on može označavati nešto što u sebi nosi duh nekog doba ili zajednice i izražava taj duh u čistoj formi. U tom smislu "autentična muzika" znači "reprezentativna za ovo mesto ili ovaj period", izvedena na "autentičnim instrumentima". Autentičnost se takođe može odnositi i na izvorne, za razliku od izvedenih, i na domaće, za razliku od tuđih, elemente kulture; u ovom smislu "autentična muzika" je pravi izraz njenog tvorca i nema prethodnika i modela od kojih on pozajmljuje. Konačno, to može značiti "istinito" u smislu valjanog; tako je muzika "autentična" ukoliko ju je kompozitor zaista napisao, notu po notu, a da nije bilo naknadnih dodataka ili popravki. Vidi Berlin, *Vico and Herder*, za Herderovo razumevanje "autentične" kulture i iskustva.</58>

<59>Henry Tudor, *Political Myth*, London, 1972; G. S. Kirk, *Myth: Its Meanings and Functions in Ancient and Other Cultures*, Cambridge, 1973; Sebastian Garman, "Foundation Myths and Political Identity: Ancient Rome and Saxon England Compared", unpublished PhD thesis, University of London, 1992.</59>

tinske Amerike, Azije i sub-saharske Afrike. U Africi je potraga za autentičnom prošlošću koja bi mogla da inspiriše obične ljude, podsetila na one kvalitete i dimenzije koji su u prošlosti pomogli stvaranje herojske kulture i velike civilizacije, kako su pokušavala da dokažu istraživanja Edvarda Blajdena i Čeika Ante <60>Diopa.</60>

Kao treće, etnička prošlost i njeno zlatno doba moraju biti otvoreni za reinterpretaciju. Oni su, na kraju krajeva, periodi zajedničke istorije, odabrani i ponovo vrednovani u svetlosti: a) sadašnjih socijalnih i političkih potreba – ovde sadašnjost oblikuje prošlost; b) naročitih kvaliteta te prošlosti, na osnovu opšte saglasnosti i u skladu sa tradicijom i, ako je moguće, na osnovu moderne učenosti – ovde prošlost oblikuje budućnost; c) njenog prenošenja u zapisima i/ili kroz usmena sećanja.

Tako su u XIX veku grčki intelektualci i profesionalci ponovo izveli na površinu zlatno doba Periklove Atine, a kada je Grčka dobila nezavisnost, ono je postalo uticajno u državnoj eliti. Jasno, savremene potrebe i interesi naveli su grčku elitu na to da kao model za budućnost odabere i reinterpretira upravo ovu antičku epohu. Ali isto tako, upravo su karakteristični kvaliteti prošlosti, kako ih tumače ne samo starije tradicije, nego i moderna nauka, doprineli uobličavanju budućeg pravca razvoja grčke države – u opštem obrazovanju, pravu, jeziku, pa čak i u ekonomiji – nanoseći možda štetu modernizaciji Grčke, ali idući zato u prilog grčkom nacionalnom ponosu i koheziji, i dajući im snagu. U isto vreme, upliv ove uticajne epohe na svest modernog Grka uvećana je time što ona do njega stiže preko dokumenata od kojih su poneki prava remek-dela <61>umetnosti.</61>

S druge strane, moderni Jevreji se vraćaju Davidovom i Hasmonejskom kraljevstvu delimično i zato što su jevrejske zajednice u dijaspori bile nemoćne, a iskustvo Holokausta je to samo pogoršalo. Ali, izbor ovih modela drevne vrednosti i moći je, dakle, pomogao i da se uobličii sudbina modernog, u ratne sukobe uvučenog Izraela. Arheološka iskopavanja u Megidi, Hatsoru, Nahal Heveru i Masadi naprosto su ojačala rasprostranjeno osećanje autentičnog heroizma i vojničkog <62>junaštva.</62>

Pokušaj meksičkog postrevolucionarnog režima da ponovo razmotri ulogu prekolumbijske prošlosti i da "actečki model" postavi kao kanon za *mexicanidad*, još je jedan primer ovog dvosmernog procesa. S jedne strane, potrebe revolucionara, koji su reagovali na iberijski pozitivizam Dijazovog režima, dovele su do prevrednovanja herojske actečke prošlosti. S druge strane, ova prošlost je pomogla da se politika postrevolucionarnih vlada u pitanjima opšteg obrazovanja i

<60>Vidi Robert July, *The Origins of Modern African Thought*, London, 1968; H. S. Wilson (ed), *The Origins of West African Nationalism*, London, 1969.</60>

<61>A. Pepelassis, "The Image of the Past and Economic Backwardness" u: *Human Organisation*, 17, 1958, str. 19-27; John Campbell and Philip Sherrard, *Modern Greece*, London, 1968; Pachalis Kitromilides, "'Imagined Communities' and the Origins of the National Question in the Balkans" u: *European History Quarterly*, 19, 1989, 2, str. 149-192.</61>

<62>Amos Elon, *The Israelis: Founders and Sons*, London, 1972; Zerubavel, "The Multivocality of National Myth", str. 110-128.</62>

kulture oblikuje u korist "stapanja rasa". A ipak, actečka prošlost je bila izabrana delom i zbog toga što je (geografski) centralna, od svih prekolumbijskih kultura najbolje poznata i najbolje potvrđena. Činjenica da državni kulturni nacionalizam do sada nije uspeo da inspiriše domorodačke grupe ne znači da za *mestizo* većinu on nije poslužio svojoj <63>svrsi. </63>

Ovi primeri otkrivaju da izabrano zlatno doba postavlja parametre koji pomažu da se skicira sadašnja akcija i budući ciljevi. Naime, ono odgovara potrebi za autentičnošću, ukorenjenosti, kontinuitetom, dostojanstvom i sudbinom, što sam sve već ranije naveo. Ove potrebe određuju koje će zlatno doba svaka generacija verovatno izabrati. Nije u pitanju borba za moć među elitama koje imaju različite vizije; koje će od nekoliko zlatnih doba biti odabrano kao vodič nacionalne sudbine pre je određeno odnosom ovih elita prema "narodu", kojem nacionalizam prepušta moć i autoritet. A tamo gde je "narod" podeljen u rivalske *etnose*, verovatno je da će triumfovati zlatno doba dominantne zajednice. Kada većina stanovništva uđe u političku arenu, odabrani tip zlatnog doba, ili tip reinterpretacije koji ide uz njega, postepeno će se menjati – obično od dinastičkih ka zlatnim dobima koja obuhvataju veći deo zajednice. Otud je u Francuskoj sve jači kult Jovanke Orleanke, koja se tumači kao popularna heroina francuskog religioznog nacionalizma, a briše se zlatno doba Ahamenidske dinastije, koje je podržavao šah, pokušavajući da iranske mase dirne u srce. Pošto nije ukorenjeno u "narodu", doba Darija i Kserksa deluje neautentično i udaljeno, nemoćno da inspiriše <64>ljude. </64>

Zaključak

Povratak u zlatno doba je važna, a verovatno i suštinska komponenta nacionalizma. Njegova uloga jeste ponovno nalaženje korenâ i kontinuiteta, kao i autentičnosti i dostojanstva u populaciji koja se formira u naciju, pa stoga služi i kao vodič i model za nacionalnu istoriju. Etnička prošlost je upotrebljiva ukoliko se može tvrditi da je "autentična" na nekoliko nivoa,

ukoliko može da inspiriše mase stanovništva i ukoliko je relativno dobro potvrđena. Za etnički upotrebljivu prošlost isto toliko je važno i to da je živa u sećanju naroda, da se može otkriti preko predmeta, zapisa i usmene predaje, te da se može preneti preko sistema masovnog, javnog obrazovanja, kao i preko masovnih medija.

Takođe je važna i proverljivost odabranog zlatnog doba. Nacionalističke izmišljotine mogu imati uspeha za trenutak, ali njihovo neminovno raskrinkavanje će najverovatnije skrenuti energiju i izazvati cinizam i apatiju prema nacionalnoj stvari. Da bi pobudilo divljenje i podražavanje, zlatno doba mora da bude dobro potvrđeno i istorijski proverljivo. Čisto "izmišljanje tradicije" ostaje bez rezultata.

Sećanje na zlatno doba igra ključnu ulogu u mobilisanju, ujedinjavanju i usmeravanju energije "naroda" koji treba da odgovori izazovima formiranja nacije preko mita o nacionalnoj istoriji i sudbini. Služeći kao model i vodič te sudbine, etnička starina, a pre svega zlatno doba, postaje izvor stalne inspiracije, uspostavljavajući autentičnost i kontinuitet zajedničke kulture i dajući dostojanstvo nacijama koje tek nastaju, kao i onima koje su već ustanovljene.

Naslov originala: "The 'Golden Age' and National Renewal", preuzeto iz: *Myths and Nationhood*, Geoffrey Hosking, George Schöpflin (eds), Hurst & Company, London, 1997, str. 36-59.

Entoni Smit (Anthony Smith) je profesor Studija nacionalizma na Evropskom institutu u Londonskoj školi za ekonomiju. Autor je knjiga *The Ethnic Origins of Nation* (1986), *National Identity* (1991) i *Nations and Nationalism in a Global Era* (1995); zajedno sa Johnom Hutchinsonom autor je knjiga *Nationalism* (1994) i *Ethnicity* (1996). Osnivač je i bivši predsednik Asocijacije za studije etniciteta i nacionalizma, i glavni urednik njenog časopisa *Nations and Nationalism*.

<63>Vidi D.A. Brading, *The Origins of Mexican Nationalism*, Cambridge, 1985; Ades (ed), *Art in Latin America*; Gutierrez, "The Culture of the Nation". </63>

<64>Vidi Marina Warner, *Joan of Arc*, Harmondsworth, 1983, 13. poglavlje; Richard Cotnam, *Nationalism in Iran*, Pittsburgh, PA, 1979, poglavlja 10-13. </64>